

peasants also consulted among themselves for the protection of counterfeiting. Often, because of the inability to spot counterfeit money, it was possible to rotate between peasants for a long time. There are known cases of long episodes of counterfeiting until the moment of detection.

The rural population was not only attractive to counterfeiters for sailing the frauds. Adventurers were attracted by the possibility of being uncovered in sparsely populated areas, in organized secret workshops outside the cities, the risk of detection and suspicion of coin production was reduced. It was much more difficult to make it unnoticed to organize the production of counterfeit coins in cities. As the subjects of the counterfeit have become also a variety of different documents and securities that could make life easier or make a profit for individuals. Prior to the abolition of serfdom, cases of falsification of documents that were in demand among the peasants of fugitive landlords were a common form of falsification.

Since the beginning of the World War I, the monetary system has changed completely and other types of counterfeiting have also emerged, becoming a new threat for the peasantry.

Key words: pennies, falsification of coins, *imperska doba*, Ukrainian provinces, information, archives *dzherela*, newspaper publications, technologies of preparation, *Persha svitova viyna*.

УДК 94(438):334.73]«19»

DOI: 10.31651/2413-8142-2020-23-13-18

Н. І. Земзюліна

доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9028-2093>

ПОЛЬСЬКА КООПЕРАЦІЯ В ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XX СТ.: СТАНОВЛЕННЯ, ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ*

У статті розкрито загальні тенденції кооперативного руху Європи в першій третині XX ст. Виокремлено польську кооперацію та з'ясовано особливості її регіонального розвитку. Вказано на позитивну роль кооперації в економічному та громадському житті поляків різних станів та статей.

Ключові слова: МКА, Райффайзен, польські кооператори, самогмансипація, «Сполем».

Постановка проблеми. Розвиток капіталізму в європейських країнах сприяв руйнації традиційних форм організації суспільства, котрі існували впродовж попередніх століть. Промислова революція, накопичення капіталу та синхронне погіршення життєвих умов широких верств населення європейських країн спровокували потужні революційні потрясіння на початку XX ст. Загострення суперечностей між окремими

соціальними групами європейського соціуму та пошук шляхів його можливого вирішення опинились у центрі уваги громадських та політичних діячів того часу.

Актуальність обраної нами для вивчення теми зумовлена тим, що кооперація й кооперативний рух відіграють особливо важливу роль у перехідні епохи, у періоди так званих транзитних економік і становлення громадянського суспільства. Міжнародний досвід економічної самоорганізації населення надзвичайно актуальний для сучасної України. Насамперед, коли йдеться про найближчих сусідів і події, що безпосередньо мали місце на теренах нашої держави.

Мета статті полягає у тому, щоб на прикладі функціонування польських кооперативів вивчити, як національні кооперативи, об'єднуючи різні суспільні верстви, сприяли згуртуванню нації її економічному та громадянському зростанню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія зародження та розвитку європейської кооперації активно аналізувалася наприкінці XIX – у першій чверті XX ст. Тогочас вийшли праці, автори яких були активними учасниками європейського кооперативного руху. Серед них ґрунтовні роботи та аналітичні розвідки С. Бородаєвського, В. Тотоміанца, М. Туган-Барановського та ін. З-поміж дослідників періоду лібералізації, можемо назвати праці Л. Файна, В. Кабанова тощо. Відзначимо напрацювання сучасних українських науковців С. Гелея, М. Журби, О. Крамара, М. Міненка, О. Крапівіна, Г. Голуба та інших. Серед зарубіжних науковців, питаннями міжнародної і безпосередньо польської кооперації займаються Р. Родригеш (очільник МКА в 2000-х рр.), польські дослідники М. Папержинська-Турек, Й. Томашевський, Р. Тожецький, Й. Волошиновський, Б. Багінський, інші. Водночас не всі питання, що стосуються впливу польської кооперації на реформування польської політичної нації у першій третині XX ст. розкрито повною мірою. Цим і зумовлено вибір автором теми для вивчення.

Виклад основного матеріалу. До кінця XIX – початку XX ст. країнами Європи поширилися різні форми міської та сільської кооперації: споживча, кредитна, інтегральна сільськогосподарська, житлова тощо. Світова спільнота намагалася знайти рівновагу в новій глобальній реальності й відповідно міжнародний кооперативний рух отримав новий позитивний стимул для подальшого розвитку. Великого значення набуває кооперативний рух у перебудові міжнародних економічних відносин. Тема створення сприятливих умов для генерування кооперативних організацій нового типу та нового міжнародного економічного ладу неодноразово обговорювалася на різних міжнародних конгресах.

Кооперація на польських землях Німецької імперії мала свої особливості. Ініціатива поширення сільськогосподарської кооперації у провінції Познань належала місцевому польському духовенству та великим землевласникам, котрі розглядали її як потужний інструмент у відродженні національної свідомості селянства, його економічного зміцнення. З цієї метою з 1856 р. в регіоні поширення набирають

* Статтю написано згідно з держбюджетною темою «Українська революція (1917 – 1921 рр.): селянський фактор» (номер державної реєстрації 0118U003864)

«землеробські гуртки», створені у вигляді відгалужень сільськогосподарських товариств великих землевласників. Саме під впливом розгорнутої ними пропаганди, опираючись на їх організаційну підтримку, на польських землях Пруссії почали виникати перші кредитні каси [1, 15]. Під патронатом католицької церкви у 1860 р. у Познані було створено Спілку прибуткових та господарчих товариств, котра виконувала інструктивні функції. У 1867 р. спілкою було утворено кооперативний банк, що перетворився з часом на провідну фінансову інституцію регіону, що забезпечувала матеріальне підґрунтя для успішного розвитку польського кооперативного кредиту в Німецькій імперії [1, 16]. Показовим було створення в 1894 р. Теофілем Кормошем кредитного кооперативу «Віра» в Перемишлі, чим було започатковано розвиток, цього типу кооперативів у регіоні.

Станом на 1909 р. із 248 товариств, що належали до Спілки польських кооперативів, у Познані кредитні становили 180, збуто-постачальницькі – 43, для закупівлі землі – 15, у споживчих – лише 4. Як і у сусідній Чехії, домінуючою формою кредитних товариств були «сільські каси», створені за принципами Райффайзена (75%), решту становили народні банки Шульце-Деліча [2, 45 – 48].

У переважно етнічно польській провінції Познані кооперація стала знярядом протистояння двох національних спільнот та головним чинником збереження польського селянства. У 1909 р. у Німеччині було ухвалено закон про коло-нізацію польських земель, що мала здійснюватися за допомогою колонізаційних кооперативів. «Спілка німецьких кооперативів» Познані перетворилася на потужного оператора, що мав підтримати онімечення польського села. Натомість їй протидіяла познанська «Польська спілка кооперативів». Незважаючи на меншу заможність польського населення провінції, за складних умов боротьби за виживання, селянство регіону змогло консолідуватися. Якщо німецька спілка залучила у 1912 р. 9,1 млн. марок, то польська – 177,3. Важливим фактором, що сприяв розвитку польської кредитної кооперації, було вливання коштів великим торговельно-промисловим капіталом. Так, із 40,2 млн. марок оборотного капіталу 20,7 млн. становили вклади купців та промисловців і лише 8,5 млн. – самих кооперативів [3, 21 – 22].

Більша частина Центральної Європи до початку Першої світової війни входила до складу Австро-Угорської імперії. До неї належали території сучасних Австрії, Чехії, Словаччини, Угорщини, Хорватії, Словенії, Боснії та Герцеговини (з 1878 р.), значна частина сучасних Польщі, Румунії, Сербії. Кооперативний рух в Австро-Угорщині поширився з 1850-х років. Проте тривалий час кредитні товариства розвивалися тут виключно на правах торговельних підприємств, оскільки спеціальний кооперативний закон було ухвалено лише у 1873 р. Бурхливий розвиток селянської кооперації розпочався на цих землях лише після визнання урядовими колами сприятливого впливу на соціально-економічне становище широких дрібновласницьких верств німецького досвіду кооперування [2, 2]. Законодавче сприяння та державна підтримка кооперації у коронних землях імперії (Австрія, Чехія, Галичина та ін.) сприяли швидкому розвитку руху. Чисельність товариств

різного типу досягла 16,5 тис. уже в 1911 р. Близько 2/3 становили кредитні кооперативи (в основному райффайзена – 70%), 1,36 тис. – споживчі товариства, 943 – ремісничих та 212 – будівельних, 2884 – інших сільськогосподарських товариств (збутові, закупівельні, пере-робні тощо) [2, 2]. Кредитні товариства об'єднувалися в 11 федерацій із 25 центральними банками. На території австрійської частини імперії (Ціслеїтанії) у 1872 р. кредитні кооперативи об'єдналися у «Загальну спілку австрійських позичково-ощадних кооперативів». У 1897 р. була створена загальноімперська «Загальна спілка сільськогосподарських кооперативів Австрії», до складу якої увійшли 19 обласних спілок, кожна з яких мала свою власну центральну касу [4, 44].

Станом на початок 1905 р. в австрійській частині імперії (Ціслеїтанії) із 6 977 кредитних товариств: австрійських та німецьких налічувалось – 3 306; чеських – 1918; польських – 878; українських – 223; словенських – 220; сербохорватських – 90; румунських – 100 та італійських – 212. Решта були так звані змішані [5, 179]. Найбільш поширеною формою кооперування ненімецького селянства виявились замкнуті кооперативи, побудовані за принципами райффайзена. Станом на 1908 р. понад 75% товариств належали саме до цього типу та передбачали необмежену відповідальність своїх членів [5, 180 – 181]. У Львові була створена Спілка прибуткових та господарчих товариств (за принципами Шульце-Деліча). Більшість їх членів становили поляки, а керівництво щиро дотримувалось принципів кооперації. Натомість польське селянство регіону залишалось мало кооперованим до кінця XIX ст. Це пояснювалось одноосібним характером селян.

Перші товариства, створені за принципами райффайзена у 1880-х роках з ініціативи місцевої інтелігенції, розвивалися досить повільно [1, 17]. У Галичині специфіка кооперації полягала в активному сприянні з боку польського керівництва краю етнічно близькій частині населення. З метою поширення кооперування польських селян у 1899 р. було створено Патронат при крайовому уряді. За 10 років своєї діяльності він підтримав 880 «сільських кас» Райффайзена, котрим надав кредитів на 4,22 млн. крон. На те, що формально створений для сприяння всім етнічним групам, Патронат підтримував насамперед польське населення, свідчить той факт, що 80% допомоги отримали саме польські кооперативи. Окрім того, функціонували Патронат Хліборобських Спілок – 1486 кооперативів та Патронат Ремісничих Спілок – 39 кооперативів відповідно [2, 28 – 29].

У цей період країни Центральної Європи залишалися переважно аграрними із домінуванням дрібновласницьких верств населення не лише у соціальній структурі села, а й міста. Так, в Угорщині на початку 1920-х років із 7,5 млн. жителів країни сільське населення становило абсолютну більшість – 4,2 млн. осіб. У містах мешкало лише 3,3 млн. [6, 61]. Кількість найманих працівників та службовців хоч і зросла у 1920 – 1930 рр. з 465 до 660 тис. відповідно, проте більшість із них і надалі залишалася зайнятою у дрібновласницькому (кустарному) виробництві [7, 35]. Серед селянства чітко виокремилась група середньо-заможних та заможних господарів, що

володіли ділянками від 5 до 50 га землі. Охоплюючи понад 26 % усіх селян, вони обробляли 37,5 % земельних угідь країни [6, 61, 65]. Ще більш характерними ці особливості були для країн Південно-Східної Європи. Наприклад, у містах Болгарії на початку 1920-х років проживало менше 1 млн. осіб, це менше 20% населення [8, 31 – 32]. Найвпливовішою групою селянства в Болгарії були власники 5-30 га землі (52% усіх господарств та понад 70% землі), які поділялись на групу середньозаможних (близько 35 % господарств та 35% землі, у середньому по 7,3 га) та середнього (близько 17% господарств та 34% землі, в середньому по 15 га) [8, 52]. Саме вони становили абсолютну більшість серед членів сільськогосподарської кооперації країни. У Польщі частка найманих робітників та службовців також зростала дуже повільно (з 27 % у 1921 р. до 30 % у 1938 р.). Серед них традиційно домінували робітники дрібновласницьких (кустарних) підприємств та сільськогосподарських робітники. Лише 12 % усіх найманих працівників країни становили робітники великих підприємств, а це близько 3% населення країни. Місцями їх концентрації були лише три промислових райони: Лодзинський, Варшавський та Домбровський [9, 38].

Відповідна специфіка позначилася на кооперативному русі. В усіх країнах регіону серед його членів домінували селяни. Серед членів споживчого руху Польщі (понад 0,8 млн. осіб) частка селян, хоч і поступалася міщанам, проте була значною [10, 13]. Зокрема, у найбільшій у країні Польській спілці споживчої кооперації «Сполем», станом на 1923 р. фіксувалося майже паритетне співвідношення членів сільських та міських кооперативів (180 та 152 тис. відповідно). Схоже співвідношення спостерігалась і у Спілці споживчої кооперації Познані [11, 50 – 51].

На території Російської імперії, зокрема на Правобережжі, розвиток кооперації мав свої особливості й тривав у тісному контакті з земськими установами. Співробітництво земств і кооперативів було взаємовигідним. Земські заходи були результативнішими, якщо вони проводилися на базі товариств. Водночас, малограмотним і недосвідченим кооператорам необхідною була практична й теоретична допомога кваліфікованих земських працівників. Разом із тим, земській роботі були притаманні певні недоліки: безсистемність у проведенні кооперативних заходів, брак коштів на їх реалізацію тощо. Давалася взнаки становість земських установ. Зокрема, траплялися випадки, коли при наданні грошової допомоги земства віддавали перевагу одноосібним господарствам, а не кооперативам. Іноді надмірна опіка земськими установами товариств загрожувала останнім втратою самодіяльності.

Кооперативні установи зробили внесок у піднесення національної свідомості. Щоправда, ідеї національної кооперації більше обстоювали освічені інтелігенти, а селяни цікавилися здебільшого соціальними питаннями і були далекими від національних ідей. Разом із тим, кооперативи формували в селян навички самоврядування, пробуджували інтерес до громадського життя.

Окремі селянські партії Центральної та Південно-Східної Європи отримали можливість для реалізації власної програми суспільної модернізації. Її

складовою мало стати використання потенціалу різних видів кооперації. На відміну від них, залежні від центральних структур Комінтерну, функціонери комуністичних партій країн Європи активно розвивали ідеї утилізації потенціалу кооперативного руху у контексті розширення дрібновласницького селянства, розколу кооперативних організацій. Так, один із лідерів болгарських комуністів В. Коларов застерігав: «Сільськогосподарську кооперацію в жодному разі не можна ігнорувати... комуністи мають найактивніше зацікавитись цим інструментом і спробувати паралізувати його вплив на маси» [12, 11]. Водночас, за умов ігнорування інтересів селянства представниками двох найбільш впливових ідеологій того часу – лібералів та соціал-демократів – на межі XIX–XX ст. країнами Центральної та Східної Європи поширились ідеї аграризму. Їх прихильники вважали повернення суспільства до пріоритетності сільськогосподарського виробництва панацеєю від кризових явищ промислового перевиробництва, безробіття та породжуваних ними соціальних катаклізмів. Доктрина аграризму спочатку з'явилася на тому терені, де водночас поєднувались і аграрне питання, і досить високий рівень розвитку політичної теорії, – у прусській частині Німеччини. Там, наприкінці XIX ст., виникли перші паростки аграризму – теорії Г. Руланда (1894) та А. Шефле (автора терміну). На початку XX ст. вона набула популярності і в Франції, де селянство становило значну частку населення. Саме французький політичний діяч (був прем'єр-міністром, міністром сільського господарства) Ж. Мелін став одним із апологетів західноєвропейського аграризму, впродовж 30 років очолював Європейську аграрну комісію [13, 57 – 58].

Політизація кооперативів позначалася негативно на їхній діяльності. По-перше, вона посилювала недовірливе ставлення з боку влади. По-друге, партійні кооперативи зазвичай були нежиттєздатними, оскільки вони насаджувалися штучно, служили не економічним, а політичним цілям, що призводило до порушення демократичних кооперативних принципів. Тому самі кооператори виступали за незалежність об'єднань від різних політичних сил [14].

Один з лідерів польської кооперації Йоаким Волошиновський писав, що кооперативи – це вираження загальнолюдського солідаризму, яке ґрунтується на загальній, а не ексклюзивній спільності життєвих потреб. Він переконував, що це справа аполітична і понадетнічна, а в окремо взятих споживчих кооперативах потрібно користуватися мовою більшості членів. До речі, він був обраний секретарем Всеросійського Кооперативного Конгресу в Києві. І це про нього волинський воевода Генрик Юзефський, який проводив активну політику асиміляції українців на Волині, говорив: «Через «вибух України» зрусифікована місцева інтелігенція почала швидко українізуватися» [15].

Польський національний уряд, розуміючи всю значущість кооперації, в 1920 р. прийняв один із найбільш демократичних кооперативних законів в Європі. У наступному році при Сеймі була створена державна Кооперативна Рада, до якої, окрім представників від кожного міністерства, входили 14 представників від ревізійних союзів [16]. У зв'язку з грошовою реформою 1923 р., були внесені часткові

зміни до кооперативного законодавства. Пріоритет надавався саме кооперативним союзам як економічно потужним господарським об'єднанням.

Таким чином, констатуємо, що у першій половині 1920-х років кооперативне законодавство було ліберальним і дозволяло товариствам вільно розвиватися згідно з міжнародними кооперативними принципами того часу. Втручання державних органів у господарські справи було мінімальним, що сприяло розвитку різних галузей виробництва країни.

Говорячи про кооперацію, ми не можемо не звернутись до її соціальної функції. На цей час по всій Європі були створені та активно працювали жіночі кооперативні гільдії. Австрійська гільдія, утворена на початку ХХ ст., вирізнялась з-поміж інших надзвичайною активністю не лише у розбудові кооперативних організацій, а у просуванні жінок до управління кооперацією. У січні 1928 р. жінки в Віденській кооперації брали дієву участь на таких посадах: 5 жінок в Наглядовій Раді, 4 – члени правління, 5 – членів районних правлінь, 37 – заступники голів правлінь, 89 – за заст. голови правління, 99 секретарів філій і декілька сотень жінок працює по крамницях.

Відокремлені (національні) жіночі кооперативи (Львів та інші міста), що облаштовували крамниці, виробничі майстерні та курси хатнього господарства, існували по всій території Австро-Угорщини. Це було наслідком тих демократичних реформ, що мали місце в країні. За статутом ці кооперативи прагнули економічного та політичного розвитку жінок, створені для поліпшення економічного, культурного становища домогосподарки тощо [17].

Порівнюючи роботу, яку жінки-кооператори виконували у різних країнах Європи, констатуємо, що в окреслений період всі вони борються за свої економічні, соціальні та громадянські права. Кооперація стала тим інститутом, що давав їм простір для самоемансипації, можливо їм не вистачало освіти, певного досвіду роботи, але те, що це був стрімкий рух вперед – безперечно. Як приклад зведена інформація про діяльність кооперованих жінок, що була подана до засідання МЖКГ у 1927 р. у Стокгольмі (див. Табл. 1).

Таблиця 1

Діяльність кооперованих жінок

Англія	Є 1164 жіночих секцій з 53700 осіб. Секції засідають 2-4 рази в місяць і більше членських внесків отримують субсидію від кооперативів.
Швеція	Жіночі кооперативні секції існують з 1906 р. і представляють з себе незалежні від кооперації організації. Є 103 секції з 3.588 членів. Секції збираються щомісячно. Вони відраховують частину членських внесків Центральному Бюро, а останні 50 % своїх засобів виділяють у фонд для оплати участі жінок в конгресах. У 50 секціях організовані курси з такою програмою: ораторське мистецтво, сприяння поширенню кооперативних газет, роль жінки у попередженні війни.
Шотландія	У 341 секціях 28138 осіб, деякі секції не функціонували через відсутність засобів і приміщення. Жінки беруть участь у правліннях, у культкомісіях, у зібраннях уповноважених.
Голландія	Секції організують збір пожертвувань для допомоги хворим жінкам, обмін міських і сільських дітей на час канікул, курси крою і шиття.
Франція	Жіночі кооперативні секції називаються «кооперативною дружбою». Вони організують курси за такою програмою: реформа домашнього господарства, збільшення мереж кооперативних крамниць, кооперативне просвітництво.
Швейцарія	В окремих кооперативах є жіночі секції. Вони влаштовують курси, де готуються доповіді за таких напрямів: права і обов'язки члена кооперативу, міжнародний день кооперації та домогосподарка. В Лозані організуються жіночі чергування для обслуговування літніх пайщиків.
Чехословаччина	У Празі німецькі кооперативи залучають домогосподарок в кооперативи; є Центральне бюро з кооперативної роботи серед жінок.
Німеччина	Серед ряду кооперативів є жіночі секції, які організують доповіді про кооперативи з світловими картинками і фільмами, які зображують Німецьке товариство закупівель і його власні виробництва. На острові Норденрей на жіночому зібранні відбувається безкоштовна видача товарів. В Тюрінгії постановлено кожній сім'ї по 1 паю надавати 2 голоси: 1 – чоловікові і 2-й – дружині. У Грауденберзі був організований спеціальний жіночий кооперативний день, до якого була приурочена виставка.
Бельгія	У Турні на кооперативному конгресі за ініціативою жінок делегаток було поставлено питання про організацію кооперативної пральня. У Лютиху проведено постанову, яка давала право дружині пайщика при внеску 1/4 паю користуватися правом голосу.
Австро-Угорщина	На курсах, організованих у Відні, ставилися такі питання: про ціни на предмети першої необхідності, про ціни на газ та електрику. Організовані жінбюро при багатьох кооперативах.

Складено за: Report of the Proceedings of the Eleventh Congress of the International Cooperative Alliance held at Ghent 1-th to 7-th September, 1924. – London. [18]

Жінки намагалися за допомогою кооперативів вирішити свої матеріальні, соціальні та освітні проблеми. Основний напрям діяльності жіночих кооперативів – це культосвітня робота серед жінок, курси хатнього господарства, турбота про самотніх матерів та дітей, агітація за нові закони про шлюб, страхування, за поліпшення комунальної політики, особиста безпека [19]. Утворення жіночої організації економічного спрямування було значним кроком в процесі самоствердження жінок, та вимагало великих зусиль по забезпеченню її функціонування.

Висновки. Отже, в першій третині XX ст. в Європі поширення кооперації розглядалось як засіб економічного та національно-культурного відродження. Останній фактор зумовив підвищений інтерес до кооперативної форми самоорганізації населення з боку інтелігенції імперських держав. З іншого боку, самі органи влади країн регіону, реагуючи на успішність розвитку кооперативного руху в сусідніх країнах, розраховували на його позитивний внесок у піднесення переважно аграрної економіки своїх держав та стабілізацію соціальних відносин. Загалом аграрна Європа перетворювалася на індустріальну і кооперація, як форма пом'якшення соціальних конфліктів, то ставала предметом дослідження, то випадала як така, що конкурує з ідеологією державних партій.

До участі в кооперативному русі активно долучилися всі верстви населення, особливо селянство, яке в багатьох випадках ставало ініціатором створення товариств. Незважаючи на різноманітні недоліки (неосвіченість членів, брак досвіду роботи, зловживання з боку керівників тощо), вони відігравали важливу роль у покращенні економічного становища населення: істотно знижували ціни на товари широкого вжитку, надавали необхідні кошти та знання для вдосконалення господарства, допомагали організувати виробництво та збут продукції, сприяли підвищенню рівня культури сільського господарювання.

Загалом кооперація була важливим елементом не лише економічного добробуту. Сприяючи піднесенню рівня грамотності, піклуючись про поліпшення добробуту населення, вони поступово перетворювалися на вагомий елемент громадського життя. Особливо яскраво це видно на прикладах діяльності жіночих кооперативів. Саме завдяки їм жінки отримали шанс мати економічну, а пізніше і політичну незалежність.

Список використаної літератури та джерел:

1. Иванов В. Возникновение и современное положение кооперативного движения в Польше. *Международная кооперация*. 1926. № 7. С. 15-23.
2. Бородаевский С. Кооперация среди славян. Санкт-Петербург, 1912. 80 с.
3. Тотомьянц В. Кооперативная жизнь за границей. *Кооперативная жизнь*. 1913. № 5–6. С. 16-34.
4. Глазков В., Хвостов Б. Кредитная кооперация. Москва : Центросоюз, 1974. 224 с.
5. Вольф Г. Народные банки. Москва : Типография Сытина, 1915. 436 с.
6. Хевеши А. Проблема венгерского крестьянства (земельный вопрос). *Крестьянский интернационал*. 1924. № 1. С. 61.

7. Ляцко М. Обострение внутренних противоречий социальной структуры в Венгрии (1919–1941). Социальная структура и политические движения в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Москва, 1987. С. 29–37.
8. Булацель А. Очерки социально-политической жизни современной Болгарии. Москва : ГИЗ, 1925. 136 с.
9. Межецкий В. К вопросу о политической позиции рабочего класса Польши в межвоенный период. Социальная структура и политические движения в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Москва, 1987. С. 3-49.
10. Махлин Б. Положение и перспективы потребительского кооперативного движения. *Международная кооперация*. 1925. № 9. С. 12–23.
11. Махлин Б. Кооперативное движение в Польше. *Международная кооперация*. 1925. № 3–4. С. 47–55.
12. Коларов В. Сельскохозяйственная кооперация и задачи коммунистов. *Аграрные проблемы*. 1932. Кн. 7. С. 6-16.
13. Мелин Ж. Назад к земле. Москва : Труд, 1914. 190 с.
14. Айненкель А. Крестьянство и крестьянские партии в политической системе II Речи Посполитой. Социальная структура и политические движения в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. 1987. С. 79-91.
15. Program wyborczy UNKW – Medrzecki Włodzimierz: «Wojewodztwo włoynskie 1921 – 1939». Wrocław, 1988. S. 90–91
16. Baginski Bronislaw. Spoldzielczosc na Wolyniu. Luck, 1927, S. 16, 58, 77.
17. Watkins W. International Cooperative Alliance 1895-1970. London, 1970. 387 p.
18. Report of the Proceedings of the Eleventh Congress of the International Cooperative Alliance held at Ghent 1-th to 7-th September, 1924. – London. URL: <http://www.wisc.edu/uwcc/icie/issues/priii/21cent/declar.html>.
19. Sharp E. Buyers and builders: a Jubilee sketch of the Women's Cooperative Guild 1893-1933. 1933. 407 p.

References:

1. Ivanyuk, V. (1926). The emergence and current situation of the cooperative movement in Poland. *Mizhnarodna kooperatsiia (International Cooperation)*, 7, 15-23. (in Russ.)
2. Borodayevskiy, S. (1912). Cooperation among the Slavs. Saint Petersburg. (in Russ.)
3. Totomianz, V. (1913). Cooperative life abroad. *Kooperativnaya zhizn (Cooperative Life)*, 5-6, 16-34. (in Russ.)
4. Glazkov, V. (1974). Credit Cooperation. Moscow. Tsentrosouz, 224 (in Russ.)
5. Wolf, H. (1915). People's banks. Moscow. *Tipografiya Sytina (Syтин Printing House)*. (in Russ.)
6. Kheveshi, A. (1924). The problem of the Hungarian peasantry (land issue). *Krestyanskiy internatsional (Peasant International)*, 1, 61. (in Russ.)
7. Latsko, M. (1987). Aggravation of internal contradictions of the social structure in Hungary (1919–1941). *Sotsialnaya struktura i politicheskiye dvizheniya v stranakh Tsentralnoy i Yugo-Vostochnoy Yevropy (Social structure and political movements in Central and Southeast Europe)*. Moscow, 29–37. (in Russ.)
8. Mezhetskiy, V. (1987). On the political position of the working class of Poland in the interwar period. *Sotsialnaya struktura i politicheskiye dvizheniya v stranakh Tsentralnoy i Yugo-Vostochnoy Yevropy (Social structure and political movements in Central and Southeast Europe)*. Moscow, 3-49. (in Russ.)
9. Bulatsel, A. (1925). Essays on the socio-political life of modern Bulgaria. Moscow, 136. (in Russ.)
10. Makhlin, B. (1925). The situation and prospects of the consumer cooperative movement. *Mezhdunarodnaya kooperatsiya (International Cooperation)*, 9, 12–23. (in Russ.)
11. Makhlin, B. (1925). Cooperative movement in Poland. *Mezhdunarodnaya kooperatsiya (International Cooperation)*, 3–4, 47–55. (in Russ.)

12. Kolarov, V. (1932). Agricultural cooperation and the tasks of the communists. *Agrarniye problem (Agricultural Problems)*, 6-16. (in Russ.)
13. Melin, Zh. (1914). Back to earth. Moscow. Trud, 190 p. (in Russ.)
14. Aynenkel, A. (1987). Peasants and peasant parties in the political system of The Second Rzeczpospolita. *Sotsialnaya struktura i politicheskiye dvizheniya v stranakh Tsentralnoy i Yugo-Vostochnoy Yevropy (Social structure and political movements in Central and Southeast Europe)*, 79-91. (in Russ.)
15. Program wyborczy UNKW – Medrzecki Wlodzimierz: «Wojewodztwo wolynskie 1921 – 1939». (1988). Wroclaw, 90–91 (in Poland)
16. Baginski Bronislaw. *Spoldzielczosc na Wolyniu*. Luck (1927). 16, 58, 77. (in Poland)
17. Watkins, W. (1970). *International Cooperative Alliance 1895-1970*. London. (in Eng.)
18. Report of the Proceedings of the Eleventh Congress of the International Cooperative Alliance held at Ghent 1-st to 7-th September, 1924. London. Retrieved from: <http://www.wisc.edu/uwcc/icie/issues/priii/21cent/declar.html>. (in Eng.)
19. Sharp, E. (1933). Buyers and builders: a Jubilee sketch of the Women's Cooperative Guild 1893-1933. (in Eng.)

N. Zemzyulina

POLISH COOPERATION IN THE FIRST THIRD OF THE XX CENTURY: FORMATION, FEATURES OF DEVELOPMENT

Introduction. Cooperation and the cooperative movement play a particularly important role in transition periods, in the periods of so-called transit economies and the formation of civil society. Today, the international experience of economic self-organization of the society is extremely relevant for Ukraine.

The methodology of the research is based on the principles of historical knowledge, such as science, historicism, objectivity, systematic analysis, etc., as well as use of general scientific, special historical and special source methods.

The scientific novelty is that a comprehensive study of the formation and development of national cooperation in Poland has been conducted. All-European tendencies of development of cooperative movement were specified. It turned out that the peculiarity of Polish cooperation was that the Poles did not have their own state and were under the influence of the legislation and the level of the economy of various European states. The Polish intelligentsia, large national capital, and general democratic tendencies formed under the influence of wars and revolutions, played an important role in the development of the national cooperative movement.

Conclusions. Thus, in the early twentieth century in Europe, the spread of cooperation was seen as means of economic and national-cultural revival. The latter factor led to increased interest in the cooperative form of self-organization of the population by the intelligentsia of the imperial states. On the other hand, the authorities of the region, responding to the success of the development of the cooperative movement in neighboring countries, hoped for its positive contribution to the rise of the predominantly agrarian economy of their countries and the stabilization of social

relations. In general, agrarian Europe was becoming industrial and cooperation, as a form of mitigating social conflicts, either became the subject of research, or fell out as one that was competing with the ideology of state parties.

All segments of the population actively participated in the cooperative movement; especially the peasantry, which in many cases initiated the creation of societies. Despite various shortcomings (ignorance of members, lack of work experience, abuse by managers, etc.), they played an important role in improving the economic situation of the population: significantly reduced prices for consumer goods, provided the necessary funds and knowledge to improve the economy, helped organize production and sales of products, contributed to raising the level of agricultural culture.

In general, cooperation was an important element not only of economic prosperity. Contributing to raising the level of literacy, caring for the well-being of the population, they gradually became an important element of public life. This is especially evident in the examples of women's cooperatives. The formation of a women's economic organization was a significant step in the process of women's self-affirmation, and required great efforts to ensure its functioning. It was through cooperation that women were given a chance to have economic and later political independence.

Key words: ICA, Raiffeisen, Polish cooperators, self-emancipation, Spolem.

УДК 94(477):338.22[<1919/1921>
DOI: 10.31651/2413-8142-2020-23-28-30

S. Kornovenko

Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of Intellectual Property and Civil Law Disciplines of the Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6268-2321>

INFLUENCE OF THE PEASANT FACTOR ON THE ECONOMIC POLICY OF THE BOLSHEVIKS IN THE UKRAINIAN COUNTRYSIDE (1919 - 1921)*

As a result of the study, the thesis that the revolutionary activity of the peasantry was conditioned by the Bolshevik revision of the doctrinal principles of the policy of "war communism", and subsequently the rejection of the policy of "war communism", the introduction of the NEP were substantiated. The policy of "war communism" - the policy of "communist assault", "socialist front in the countryside", curtailment of commodity-money relations.

Key words: Bolshevik economic policy, policy of "war communism", new economic policy, Ukrainian peasantry, Ukrainian revolution.

Problem statement. The beginning of the XX century in the history of Ukrainian nation-building is marked by radical shifts caused by the Ukrainian Revolution of 1917-1921. Given this, the scientific interest in socio-political shocks and socio-economic transformations of 1917-1921

* The article is written in accordance with the state budget theme "Ukrainian Revolution (1917-1921 gg.): The peasant factor" (state registration number 0118U003864).